

HUIS MET HISTORIE

KUNSTZAAL WILLEM BROK

een cultureel centrum aan de Van Lennepaan 6 van 1920-1933

door

Jo Brok-ten Broek

In deze rubriek dit keer aandacht voor de kunstzaal die op initiatief van Willem Brok (1877-1966) tussen de beide wereldoorlogen aan de Van Lennepaan heeft bestaan.

Het aanbod van mevrouw Brok-ten Broek om hierover te schrijven heeft de redactie graag aanvaard. We zijn haar zeer erkentelijk voor haar interessante bijdrage en voor het gebruik van het bijzonder mooie fotomateriaal van Willem Brok dat in haar bezit is.

De schrijfster, historica en gepensioneerd wetenschappelijk medewerkster van de 'Rijkscommissie voor Vaderlandse Geschiedenis' trouwde in 1947 met Willem Brok, dus ver na de beschreven periode. Het artikel is dan ook niet gebaseerd op eigen waarneming, maar op dat, wat hijzelf, zijn dochters Willy Chits-Brok en Dop Lulof-Brok, en anderen haar verteld hebben, aangevuld met berichten uit de Gooi- en Eemlander.

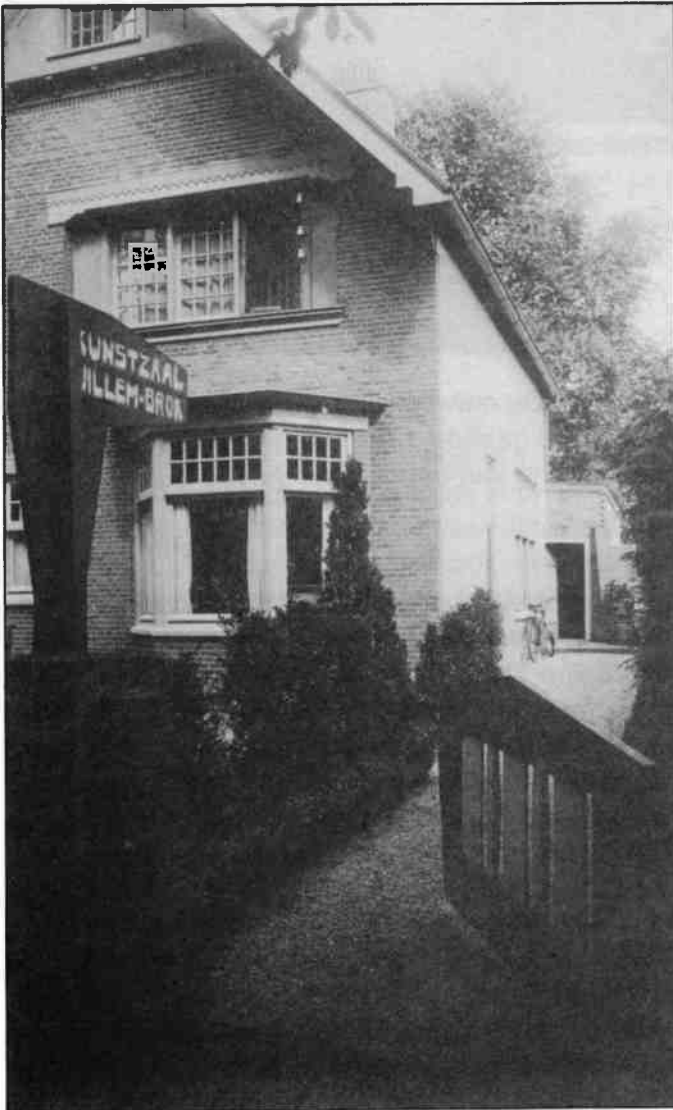
Cultureel Centrum aan de Van Lennepaan 6

Slechts zeer weinigen van de tegenwoordige bewoners van Hilversum zullen weten dat er zoiets als deze zaal bestaan heeft en welke betekenis hij gehad heeft in het Hilversumse leven van vóór de oorlog. Alleen onder de hoogbejaarden zijn er nog wel enkelen, die er enige herinnering aan bewaren. In deze tijd, waarin voor allerlei zaken subsidie gevraagd en soms ook gegeven wordt, lijkt het mij wel eens goed om in herinnering te brengen dat er in het Hilversum van tussen de beide wereldoorlogen op particulier initiatief en zonder de ruggesteun vanuit de gemeenschap, een klein cultureel centrum bestaan heeft.

Een Amsterdamse fotograaf komt naar Hilversum

'Kunstzaal Willem Brok': dankte het ontstaan aan de sinds 1906 te Hilversum gevestigde Amsterdamse fotograaf. Aanvankelijk woonde deze met zijn gezin op de Vaartweg 57. Brok had toen al enige bekendheid als fotograaf en telde klanten onder de gegoede Hilversumse burgerij en de bewoners van de 's-Gravelandse buitens. Toen na enige jaren een nieuw villa-wijkje gebouwd werd tussen de 's-Gravelandse weg en de Boomberglaan

verhuisde hij naar een nieuw, ruim en geriefelijk huis aan de Van Lennep-
laan 6. Na moeilijke jaren vooral ook door de ernstige ziekte van zijn vrouw
– zij overleed in 1912 – vatte Brok het plan op om achter zijn huis een
zaal aan te bouwen en er een kunsthandel – galerie zegt men tegenwoor-
dig – te vestigen. Want van jongsafaan had hij een grote belangstelling
en liefde voor kunst, in het bijzonder de beeldende kunst. Eigen aanleg
in die richting, hoewel zeker aanwezig, had hij niet kunnen ontwikkelen
door gebrek aan middelen. Al jong had hij zijn brood moeten verdienen.
In de fotografie had hij naast een broodwinning een uitlaat voor zijn artis-
tiek temperament gevonden. Maar nu zag hij een nieuw perspectief in het
scheppen van een expositiegelegenheid zoals hij die in zijn jeugd in Am-

*Aanduiding voor de kunst-
zaal bij het huis aan de Van
Lenneplaan 6 in de periode
1920-1933. De Kunstzaal
werd achter het huis ge-
bouwd. Achter het hek is de
ingang te zien.*

Pasfoto van Willem Brok rond 1925 gemaakt.

sterdam vaak bewonderd had. De ontwikkeling van Hilversum van dorp tot stad en de daarmee gepaard gaande groei van de bevolking leek ook uitzicht te openen op de vorming van een kunstminnend publiek.

Opening in 1920

Het plan kon echter pas verwezenlijkt worden aan het einde van de Eerste Wereldoorlog: ook toen was er materiaalschaarste en de bouw van de zaal liep vertraging op. Zo duurde het tot 4 november 1920 eer de opening kon plaats vinden. Voordien waren er natuurlijk al contacten gelegd met eventuele exposanten: beeldende kunstenaars en kunstnijveren. Op de fraaie en interessante affiche, die de veelzijdige kunstenaar Chris Lebeau voor de opening van de zaal ontwierp, staan een 25-tal van hen met name genoemd. De affiche lichtte het publiek verder in over enige praktische zaken als openingstijden en toegangsprijzen. Maandelijks zouden de exposities gewisseld worden.

Op den duur vormde zich een kring van geregelde bezoekers, die tegen een vaste bijdrage vrije toegang tot de tentoonstellingen hadden. Bovendien kregen deze reductie op de toegangsprijzen van de andere evenementen en ontvingen zij jaarlijks een premie in de vorm van een ets of houtsnede.

KUNSTZAAL WILLEM BROK

MAANDELIJKSCHE
TENTOONSTELLING
VAN = KUNST = EN
KUNSTNIJVERHEID

DAGELIJKS BEZICHTIGING
ZONDAGS OP AANVRAAG

■ TELEFOON 628 ■

VAN LENNEPLAAN 6 = HILVERSUM

Voor een zeer groot affiche en ook voor kleinere zoals het hierbij afgedrukte werd gebruik gemaakt van een houtsnede, gemaakt door de kunstenaar en graficus Chris Lebeau (1878-1945) met wie Willem Brok bevriend was.

Eigentijdse inrichting

Dankzij foto's kunnen wij ons nu nog een beeld vormen van ex- en interieur van de zaal. De inrichting is geheel in de stijl van de vroege 20-er jaren. Bezoekers konden overal neerstrijken om alles rustig in zich op te nemen. Een glazen overkapping zorgde voor een mooi verspreid licht, waardoor schilderijen en kunstvoorwerpen goed tot hun recht konden komen. Het geheel moet volgens ooggetuigen een sfeervolle indruk hebben gemaakt. Voor muziekavonden of lezingen was er in een hoek van de zaal een podium geplaatst; in een halve cirkel daaromheen werden dan de stoelen gegroepeerd, dat gaf een gevoel van beslotenheid en niet voor niets werd dan ook gesproken van 'intieme' concerten.

Wisselende exposities

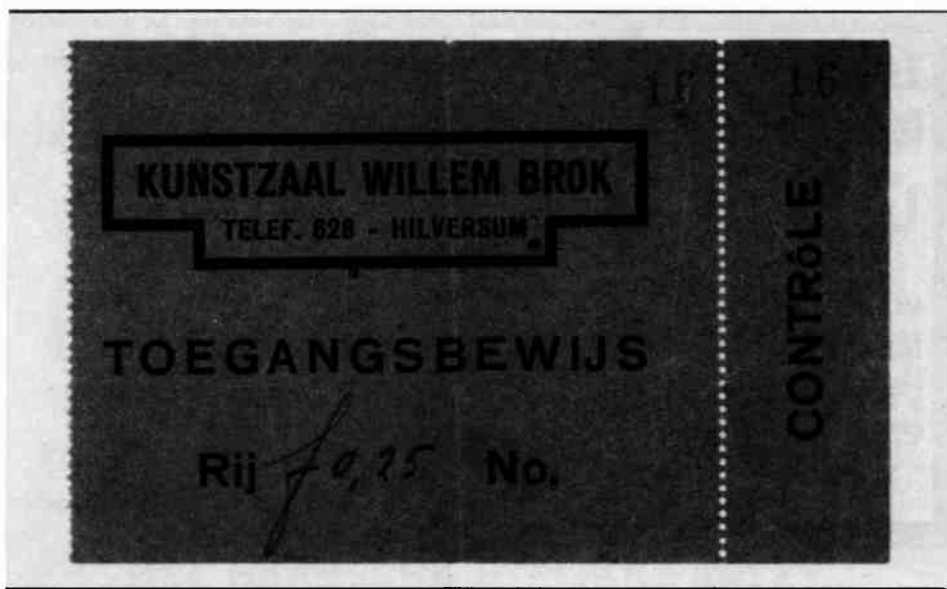
Hoofdschotel waren de maandelijkse exposities. Naast schilderijen en grafiek allerlei takken van kunstnijverheid. Het kunstambacht stond toen erg in de belangstelling. De kunstenaars exposeerden alleen of in kleine groepen. In de ca. 13 jaar, dat de zaal aan de Van Lennepleaan gevestigd was, zijn er heel wat artiesten de revue gepasseerd: kunstenaars van naam, maar ook jongeren, die hun weg nog moesten vinden en vanuit Kunstzaal

Interieur van de Kunstzaal. Goede belichting door veel glas in het dak. Inrichting en meubels werden in de stijl van die tijd ontworpen door Paul Bromberg. Tentoonstellingen wisselden elkaar maandelijks af.

Behalve tekeningen en schilderijen werden ook vormen van kunstnijverheid geëxposeerd. Batikwerk was in die tijd in zwang. Het batikwerk op de foto is van Bogtman. De afgebeelde vogels zijn houtsneden van Jan Schonk.

Toegangsbewijs voor de kunstzaal. f 0,25 op zaterdag, f 0,50 op andere dagen. Op zondagen was de toegang alleen mogelijk na afspraak.

Brok bekendheid kregen. Ik wil hier slechts enkele namen noemen: Jan Toorop, Jan Sluyters, Leo Gestel, Lizzy Ansingh, Lodewijk Schelfhout, Jan Voerman Jr., Jessurun de Mesquita, enz. enz..

In de Gooi- en Eemlander verschenen geregeld critieken van de kunstcriticus Henri van Calcar. Deze toonde zich direct ingenomen met de nieuwe tentoonstellingsruimte en het daar gebodene. Dat de allermodenste richtingen daarbij toen niet vertegenwoordigd waren was in zijn ogen een pluspunt! Meermalen vestigde Van Calcar ook de aandacht op het hoge peil van de kunstnijverheid. In latere jaren reisde Brok ook wel naar het buitenland voor de inkoop daarvan, zo b.v. naar Wenen 'Wiener Werkstätte', Neurenberg, de Leipziger Messe en de Foire de Paris.

Kamermuziekuitvoeringen

Op de goede acoustiek van de zaal en de geschiktheid voor kamermuziek was Brok attent gemaakt door de Hilversumse bas Max Kloos, destijds beroemd om zijn vertolking van de Christuspartij in de Matthaëus-Passion. Deze luisterde met zijn zang de opening van de zaal op en waarschijnlijk bracht hij het concert met het impresariaat Ernst Krauss tot stand. In samenwerking daarmee werd voor januari 1921 reeds een reeks 'intieme' concerten aangekondigd. Het eerste concert werd gegeven door Max Kloos met begeleiding van de Amsterdamse pianist Anton van der Horst. De muzikcriticus van de Gooi- en Eemlander H.F. Kernkamp bracht een enthousiast verslag uit van die avond en memoreerde ook de grote instem-

1ste Intiem Concert
Kunstzaal Willem Brok, Van Lenneplaan 6,
 Tel. 628.
LIEDER AVOND.
Max. Kloos, Bas-Bariton.
 Aan den Vleugel **Anton van der Horst**
Maandag 24 Januari 1921, 8 u. 's avonds
 Leden vrije toegang met recht van één introductie
 à f 2.50; Niet-Leden f 3.50, met alle rechten inbe-
 grepen.
 Kaartverkoop aan de Zaal en per telefoon.
 Spoedig uitverkocht, maar **100** plaatsen.
„Wordt Lid”.

*Advertentie voor het eerste concert
 in de Kunstzaal*

*(Gooi- en Eemlander 19 januari
 1921).*

ming van het publiek met de uitvoering én de entourage. Hij signaleerde echter ook een staaltje van Hilversums chauvinisme: sommige bezoekers betreurden het dat de pianist niet ook Hilversummer was!

Vele solisten zijn in de loop van de tijd gevolgd, zoals Johannes en Julius Röntgen, de blinde pianist Johan Verster, leerling van Dirk Schafer, de later beroemde Engelse pianist Solomon, ook kleine ensembles, strijktrio's uit binnen- en buitenland.

Concerten die meer plaatsruimte vergden of een groter publiek trokken kon de zaal niet verwerken (100 stoelen). Die werden vanouds georganiseerd in de Foyer van het Hof van Holland, door de Hilversumse dichter en boekhandelaar Joannes Reddingius.

*Fragment van een recensie van het eerste concert
 door de criticus H. F. Kernkamp.*

(Gooi- en Eemlander 26 januari 1921).

***

Met dit „Intiem Concert” is de Kunstzaal „Willem Brok” op waardige wijze ingewijd. Er zullen er maar weinigen zijn die Maandagavond niet onder de bekoring zijn geraakt van de vele voordeelen die een muziekavond in dit rustige artistieke milieu biedt.

Dat deze Hilversumsche kunstzaal is ingewijd door een Hilversumschen zanger geeft reden tot dankbaarheid en er waren er die meenden dat een begeleiding door een Hilversumschen accompagnateur tot nog

grootere vreugde zou gestemd hebben. Waarmee ze natuurlijk allerminst doelden op den heer Van der Horst qua kunstenaar, maar alleen op z'n niet-Hilversummer-zijn.

Door verschillende toehoorders hoorden we de inrichting der nieuwe zaal ten zeerste roemen en met belangstelling zien we de verdere muziekkavonden welke Ernst Krauss ons bieden zal, tegemoet. We weten al dat binnenkort zullen optreden de pianist Johannes Röntgen, het Haagsche Strijkkwartet en de danseres Gertrud Leistikow.

Ten slotte brengen we gaarne een woord van hulde aan den heer Willem Brok voor zijn moed en durf welke hij ten opzichte van ons kunstleven heeft getoond en welke ongetwijfeld den steun en de belangstelling verdienen van alle Hilversumsche kunstvrienden.

H. F. K.

Kunstzaal Brok

Hilversumsche Intieme Concerten. Leiding Ernst Krauss.

ZATERDAG 5 FEBRUARI des avonds 8 uur

[2e] **SONATEN-AVOND**

JULIUS Jr. en JOHANNES

R Ö N T G E N

VIOOL

PIANO

Prog^t. BACH, BEETHOVEN, SJÖGREN, JOH. RÖNTGEN.
Bechstein-Concertvleugel v. Kettner's Pianohandel,

3e avond. Zaterdag 12 Februari — 8 uur

HET HAAGSCHE STRIJKKWARTET.

4e avond. Zaterdag 19 Februari — 8 uur :

GERTRUD LEISTIKOW, de beroemde danseres.

5e avond. Dinsdag 22 Februari — 8 uur :

Lezing en Liederavond (Goethe Schubert)

Dr. Guido Bagler, Componist. Maria Loë, Sopraan.

6e avond. Maandag 28 Februari — 8 uur:

Hendrik C. van Oort, Lieder en Balladen.

Entrée f 2.50 per concert, plus bel. en recht. Abonnés
van de Tentoonstellingen in de kunstzaal BROK, hebben
voor twee concerten (naar keuze) **VRIJ TOEGANG.**

Maandabonnement voor 5 avonden f 10.— plus bel.

Inteekentijst en kaarten aan de zaal: Van Lenneplaan 6.

Uit de Gooi- en Eemlander van 29 januari 1921 met de aankondiging van de concerten voor februari van dat jaar.

Aktie tegen vermakelijksheidsbelasting

Het seizoen 1921-22 werd onderbroken door een aktie van de Hilverumse amusementsbedrijven tegen de hoge vermakelijksheidsbelasting van 40%. Ook Kunstzaal Willem Brok moest de deuren sluiten en diende een rekest in. Van de zijde van het publiek werd een adres met 8436 handtekingen aan het gemeentebestuur aangeboden.

De onderhandelingen tussen het 'stijfkoppige' Comité en de wethouder van financiën verliepen stroef en pas in december stemde de gemeente-

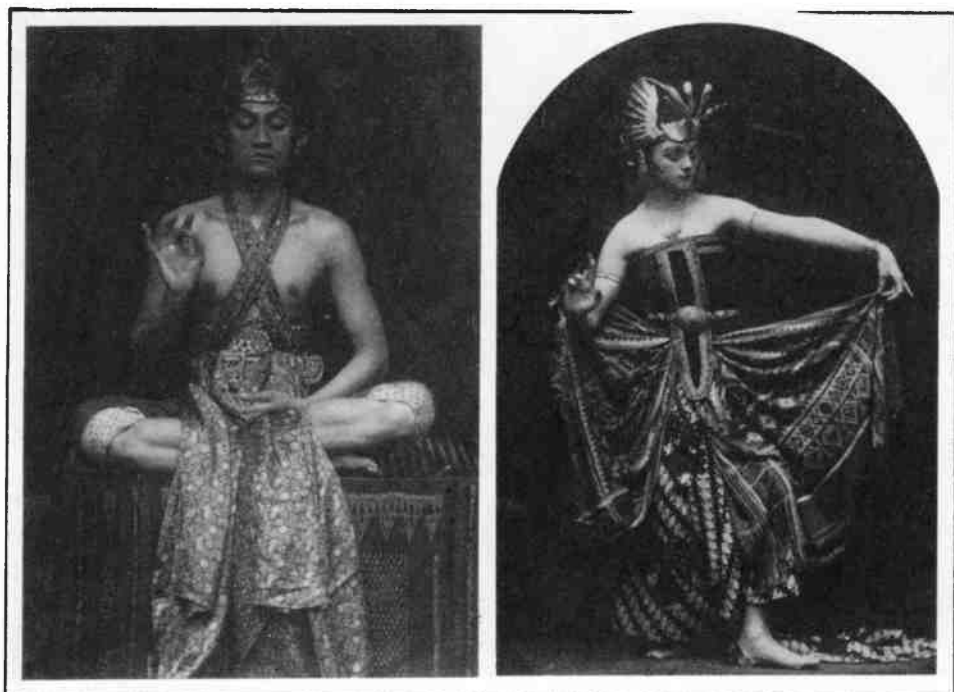
Vanwege de goede acoustiek vonden veel concerten plaats in de Kunstzaal waarbij 100 gasten aanwezig konden zijn.

raad in met een tarief van 20%, mits de bedrijven eerst een eind maakten aan de staking. Aldus geschiedde en Kunstzaal Willem Brok kondigde dadelijk een concert aan voor 13 december.

Andere culturele activiteiten in de Kunstzaal

Het is niet doenlijk om alle activiteiten in Kunstzaal Brok de jaren door op de voet te volgen, daarom licht ik er enkele bijzondere evenementen uit, zoals het optreden van de beroemde Russische danseres Gertrud Leistikow, die sinds 1920 in Nederland woonde. Haar succes was ook in Hilversum zo groot, dat er een tweede avond voor haar georganiseerd werd, ditmaal in de grotere zaal van het Hof van Holland.

Grote opgang maakten ook de Japanse danser Raden Mas Jodjana en zijn vrouw Siti Soendari. Het Oosterse element was erg 'in' toen. Uit Brits-

In de Kunstzaal traden de beroemde Javaanse danser Raden Mas Jodjana op samen met Siti Soendari. Er wordt verondersteld dat zij Nederlandse was.

Indië kwamen de gebr. Mahaboob en Museraff Khan. Zij demonstreerden en bespeelden, in Indisch costuum, Indische muziekinstrumenten. Ook zij kregen veel bijval en kwamen later nog eens terug.

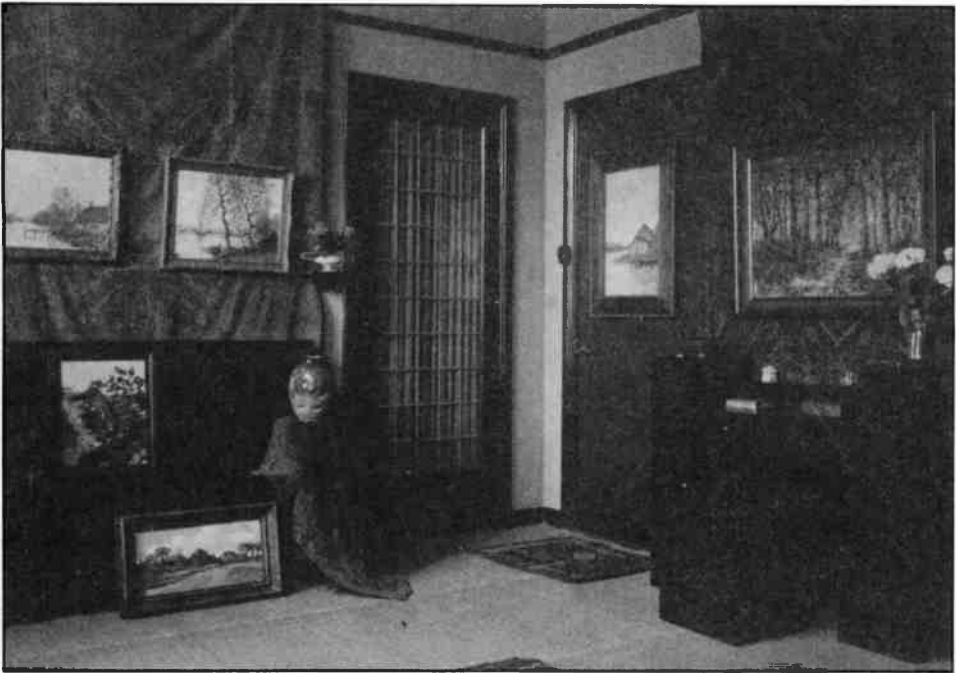
Gelezen uit eigen werk werd o.m. door de dichters Joannes Reddingius en Adriaan Roland Holst. Eduard Verkade droeg voor uit Macbeth en een zekere Brettani uit het werk van Oscar Wilde.

Langzamerhand verplaatsten de verschillende culturele verenigingen als de Volksuniversiteit, de Alliance Française, de English Association en de Nederlands-Duitse Vereniging hun bijeenkomsten naar de zaal. Voor de concerten van de in 1927 opgerichte Hilversumse 'Kunstkring voor Allen' was de zaal te klein, deze ging concerten in de zaal van 'Casino'.

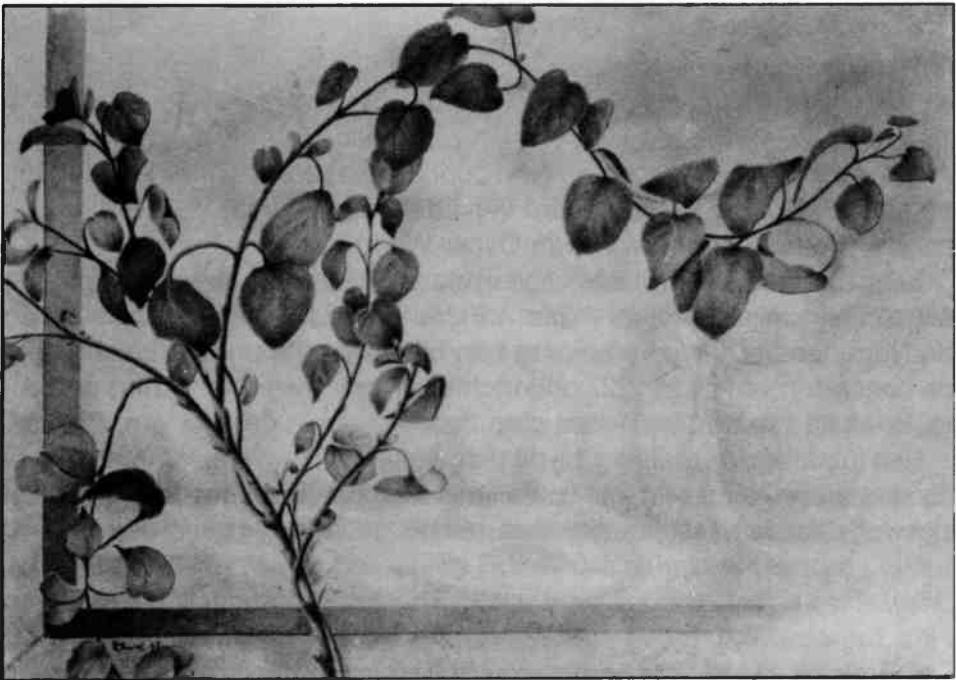
Een totaalbeeld, zoals dat bij de tijdgenoten over kwam, kunnen wij ons nu niet meer vormen, maar duidelijk is wel, dat het ontwikkelde publiek zijn weg naar de Kunstzaal gevonden en het gebodene gewaardeerd heeft.

Sluiting Kunstzaal door malaise

Dat Brok na ca. 13 jaar de oorspronkelijke opzet heeft moeten opgeven en de deuren sluiten, was een gevolg van de omslag van de conjunctuur en de langdurige malaise na de beurskrach van 1929. Ook voor de meer

Interieur van de poseerkamer aan het Melkpad in 1935. Op kleinere schaal exposeerde Brok ook hier het werk van bevriende kunstenaars.

Willem Brok was zelf een verdienstelijk tekenaar en schilder. Berglandschappen en planten waren een geliefde bron voor inspiratie. Hier één van zijn potloodtekeningen.

Tentoonstelling van tekeningen en schilderijen van Willem Brok in zijn eigen woning aan het Melkpad.

gegoede cliëntèle van de zaal ging de koopkracht enorm achteruit; ook de zaalverhuringen aan de culturele verenigingen, die met ledenverlies kampten, liepen vanzelfsprekend terug.

Het is een zwaar besluit geweest voor deze actieve man, die de gave bezat zijn liefde voor en kijk op kunst aan anderen over te dragen en voor wie het contact met kunstenaars en kunstvrienden, zoals hij dit in zijn zaal beleven kon, een levensbehoefte was.

Melkpad 25

Hij zocht en vond een gelegenheid om dat op kleinere schaal voort te zetten, gecombineerd met de fotografie, die hij trouwens altijd was blijven beoefenen. Eind 1933 opende hij op het Melkpas 25 met een kleine herdenkingstentoonstelling gewijd aan de kort tevoren overleden begaafde jonge schilder Patrick Bakker, wiens ouders ook grote 'vrienden' van de zaal waren geweest.

Ook later is er op het Melkpad nog wel eens een kleine expositie gehouden van werk van bevriende kunstenaars, maar de Kunstzaal in de oude vorm is het niet meer geworden. Wèl heeft Willem Brok daarna nog een lang en vruchtbaar leven als fotograaf en tekenaar geleid, altijd vervuld van liefde voor het schoons in de schepping, 'een musisch mens', zoals Garnt Stuiveling hem bij zijn overlijden in 1966 noemde, een gelukkig mens zou ik eraan toe willen voegen!